

Kunskapslyft för barnets rättigheter

Redovisning av Socialstyrelsens utvecklingsarbete

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges.
För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också
tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till
alternativaformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer 2020-5-6796
Publicerad www.socialstyrelsen.se, maj 2020

Förord

Socialstyrelsen omfattas av regeringens satsning, *Kunskapslyftet för barnets rättigheter* och har sedan 2017 drivit ett förändringsarbete i syfte att utveckla den praktiska tillämpningen av barnkonventionen i verksamheten.

Vi har genomfört en rad aktiviteter för att öka vår beredskap inför konventionen som lag och barnrättsperspektivet ska vara en naturlig del i vår verksamhet. Rapporten innehåller en redogörelse för myndighetens systematiska förändringsarbete, de utvecklingsbehov som vi har identifierat, åtgärder som vidtagits för att möta behoven och de resultat som har uppnåtts.

Socialstyrelsen avser fortsätta arbetet med att implementera barnkonventionen i verksamheten och för att barnrättsperspektivet ska utgöra en naturlig, aktiv och levande del i vårt arbete. Genom att lyfta fram barnrättsperspektivet, kan Socialstyrelsen även bidra till att perspektivet stärks i verksamheter inom vård och omsorg.

Karin Blomgren har varit projektledare för uppdraget och Eva Wallin och Stina Hovmöller har varit ansvariga enhetschefer. Karin Blomgren och Karin Juhlén har tillsammans arbetat med uppdragets genomförande.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Socialstyrelsens uppdrag i förhållande till barnkonventionen	9
Barn och unga har rätt till liv, utveckling, trygghet och inflytande	9
Barnets rättigheter från olika perspektiv	9
Socialstyrelsens roll och uppdrag.....	10
Utgångspunkter, behov och åtgärder.....	11
Barnrättsperspektiv i interna arbetsprocesser och styrdokument	11
Kunskap om barnkonventionen och dess praktiska tillämpning	12
Tillgång till nya verktyg och interna arbetsformer.....	13
Övriga internt och externt riktade aktiviteter	13
Målgruppsanpassad information till barn	15
Resultat av enkät om barn och ungas medverkan	16
Syfte med barn och ungdomars medverkan.....	16
Kontaktvägar	17
Tillvägagångssätt vid genomförandet	17
Vinster, utmaningar och lärdomar av att involvera barn och unga i arbetet	18
Förändringsarbetet har resulterat i ny kunskap och nya arbetssätt samt insikter om framtida utvecklingsbehov	20
Socialstyrelsens arbete med att omsätta barnkonventionen i praktiken	20
Medvetenheten om aktuella intressekonflikter och nya utvecklingsbehov har ökat.....	21
Utvecklingsarbetet fortsätter.....	21
Bilaga 1	23
Stödmaterial: barnkonsekvensanalyser i arbetet med författningar	23
Definiera hur barn berörs av författningen	24
Vilka rättigheter i barnkonventionen är relevanta i processen och analysen?	24
Bilaga 2	29
Bilaga 3	30

Sammanfattning

Barnkonventionen stärker barnets rättsliga status genom att tydliggöra barn som rättighetsbärare. De rättigheter som barn har enligt konventionen är en del av de mänskliga rättigheterna som fastställts genom olika internationella överenskommelser.¹

Inför att barnkonventionen blir lag i Sverige har regeringen tagit initiativ till ett flerårigt *kunskapslyft för barnets rättigheter* (S2016/07875/FST [delvis]) och sedan 2017 omfattas Socialstyrelsen av satsningen som en av flera myndigheter. Socialstyrelsen har i enlighet med uppdrag i regleringsbrevet bedrivit ett systematiskt förändringsarbete utifrån identifierade och analyserade utvecklingsbehov för att utveckla den praktiska tillämpningen av barnkonventionen i verksamheten. Denna rapport beskriver Socialstyrelsens arbete, vidtagna åtgärder och resultat av dessa i enlighet med regleringsbrev för budgetåret 2019.

Förändringsarbetet inleddes 2017 med en myndighetsövergripande behovsinventering och arbetet har sedan bedrivits med den som utgångspunkt och utifrån tre prioriterade områden; *Interna arbetsprocesser och styrdokument*, *Kunskaps- och utbildningsbehov* samt *Verktyg och arbetsformer*.

Att revidera styrdokument syftar till att få in en systematik och långsiktighet i arbetet genom att öka förutsättningarna för att barnrättsperspektivet tillgodoses som en naturlig del i Socialstyrelsens arbete. En övergripande kartläggning av myndighetens styrprocesser har synliggjort de styrdokument som är särskilt relevanta att se över, genom att lägga till eller stärka upp barnrättsperspektivet och ändringar utifrån dessa identifierade behov har genomförts.

En viktig del av förändringsarbetet har handlat om att stärka kunskapsnivån avseende barnkonventionen i organisationen. Kunskapshöjande aktiviteter har genomförts som en del i myndighetens förberedelse inför att barnkonventionen blir lag, för att öka förutsättningarna för att barnrättsperspektivet ska genomsyra arbetet och för att tillämpningen ske systematiskt och på samma grunder. Dessutom har verktyg och arbetsformer utvecklats i syfte att utgöra ett konkret stöd för Socialstyrelsens medarbetare i arbetet med att omsätta barnrättsperspektivet i praktiken. Slutligen har interna styrdokument setts över och reviderats, i syfte att tydliggöra att barnrättsperspektivet är en fråga som medarbetare behöver ta hänsyn till.

Barnrättsarbetet har resulterat i

- en ökad kunskap, förståelse och beredskap inom myndigheten
- att myndigheten, genom dialog med kommuner och regioner, har fått en ökad förståelse för de utmaningar som olika verksamheter och professionella inom vård och omsorg ställs inför när det gäller frågor om barnets rättigheter

¹Se proposition 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter, s. 59.

- att myndigheten har antagit vissa nya angreppssätt för att omsätta barnkonventionen i praktiken, bland annat genom framtaget stöd-
- dokument för att göra barnkonsekvensanalyser i myndighetens författningsarbete
- att barnrättsperspektivet har synliggjorts och konkretiserats i myndighetens framtagna produkter i högre utsträckning
- att myndighetens medarbetare har fått större insikter om vikten av att möjliggöra för barn och unga att vara delaktiga
- att etiska, juridiska och praktiska dilemman utifrån ett barnrättsperspektiv har synliggjorts i ökad grad och medarbetare har fått stöd i hur dessa kan överbryggas
- att vissa relevanta interna styrdokument har kompletterats med formuleringar för att synliggöra och påminna om barnrättsperspektivet.

Socialstyrelsen ser ett behov av fortsatt utvecklingsarbete med fokus på att stärka den praktiska tillämpningen av barnkonventionen och bedömer att ett utvecklingsarbete behöver ske kontinuerligt och långsiktigt, i takt med att omvärlden förändras och myndigheten ställs inför nya situationer och frågeställningar.

Socialstyrelsens uppdrag i förhållande till barnkonventionen

Barn och unga har rätt till liv, utveckling, trygghet och inflytande

Barnkonventionen antogs 1989 och Sverige har varit bundet av konventionen och bestämmelserna i den sedan den ratificerades 1990. Flera initiativ har tagits för att främja och stärka barnets rättigheter i olika delar av samhället. Svensk lagstiftning har anpassats successivt för att överensstämma med konventionens bestämmelser, så kallad transformering. En utgångspunkt är att lagar inom Socialstyrelsens område – exempelvis socialtjänstlagen (2001:453), lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) – redan idag ska vara förenliga med barnkonventionen.

Målet med den svenska barnrättspolitikerna är att barn och unga ska respekteras och ges möjlighet till utveckling, trygghet, delaktighet och inflytande.²

Barnets rättigheter från olika perspektiv

Barnets rättigheter kan beskrivas utifrån olika perspektiv, *barnets perspektiv*, *barnperspektiv* och *barnrättsperspektiv*.

Barnets perspektiv kan beskrivas som barnets egen berättelse och tolkning av sin situation vilket kräver att barnet själv får ge uttryck för innebörden av denna. Barnets perspektiv utgår således från barnets egna individuella upplevelse av sin situation. Att anta ett *barnperspektiv* handlar om att sätta sig in i barnets situation för att göra sig en bild av vad denna situation innebär och för att kunna se och bedöma barnets behov samt göra en prövning utifrån vad som bedöms vara till barnets bästa. Erfarenheter och kunskaper kan behöva omsättas för att få en ökad förståelse av och kunna stätta sig in i barnets situation och med detta som utgångspunkt verka för att bättre tillvarata barnets intressen. Vuxnas egen kunskap och förförståelse kan därmed vara av avgörande betydelse för att kunna anta ett barnperspektiv. Ett *barnrättsperspektiv* handlar om att arbetssätt, rutiner, metoder och förhållningssätt inom en viss verksamhet utgår från barnrättsliga principer i förhållande till barnkonventionen. Det arbete som bedrivs utifrån ett barnrättsperspektiv ska systematiskt och strategiskt syfta till att barnets rättigheter tillgodoses.³

För Socialstyrelsens del behöver alla dessa perspektiv beaktas men i olika grad och omfattning. Tillämpningen av ett *barnrättsperspektiv* är ständigt aktuellt och behöver därför genomsyra myndigheten och utgöra en naturlig del i verksamheten. I många fall krävs även särskilda kunskaper för att kunna anta ett *barnperspektiv*. Att låta *barnets perspektiv*, egna erfarenheter och synpunkter utgöra en del av underlaget inom ramen för olika projekt är också

² Regeringens hemsida. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/barnets-rattigheter/mal-for-barnets-rattigheter/>

³ Barnombudsmannens hemsida. https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/perspektiv-pa-barnratt_presentation.pdf

nödvändigt i vissa fall, både för att tillgodose barnets rättigheter och för att uppnå rätt kvalitet.

Socialstyrelsens roll och uppdrag

Artikel 4 i barnkonventionen lyfter fram Sveriges skyldighet, som konventionsstat, att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa åtgärder och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som återfinns i konventionen. I artikel 42 anges åtagandet att göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl vuxna som barn.

Som nationell kunskapsmyndighet ska Socialstyrelsen bland annat bidra till att hälso- och sjukvården och socialtjänsten bedrivs enligt vetenskap och beprövad erfarenhet, ansvara för kunskapsutveckling och kunskapsförmedling samt arbeta med och ge stöd till metodutveckling inom myndighetens verksamhetsområde. Socialstyrelsen ansvarar även för att samordna de statliga insatserna inom socialtjänst och hälso- och sjukvård när det gäller barn och ungdomar. Inför beslut eller andra åtgärder som rör barn ska myndigheten analysera konsekvenserna för barn och då ta särskild hänsyn till barns bästa.⁴

I myndighetens uppgifter ingår således att ta fram och utveckla statistik och kunskap till regeringen och till professionen inom hälso- och sjukvård och socialtjänst. Socialstyrelsen tar också fram stöd till professionen anpassat efter aktuella behov av vård och omsorg som finns hos enskilda och grupper av individer i samhället. Barn och ungdomar utgör en viktig målgrupp. Det kan handla om generella insatser för att främja en god hälsa på lika villkor eller specifikt stöd till barn och ungdomar som har särskilda behov eller lever med någon form av utsatthet.

Arbetet med styrning och kunskapsutveckling utgår ifrån regeringens, verksamhetens, professionellas och individers behov. Socialstyrelsen tar fram riktlinjer och vägledningar till professionen och beslutar också om föreskrifter (bindande regler) och allmänna råd (generella rekommendationer för hur lagar, förordningar och föreskrifter kan eller bör tillämpas) inom sitt verksamhetsområde. Genom att utgöra en del av myndighetens arbetsprocesser och med en tydlig struktur kan barnrättsarbetet bidra till att i större utsträckning möta de aktuella behov som myndigheten och dess målgrupper har.

⁴ 2 § förordning (2015:284) med instruktion för Socialstyrelsen.

Utgångspunkter, behov och åtgärder

I regleringsbrev avseende Socialstyrelsen för budgetåret 2019 anges att myndigheten, utifrån identifierade utvecklingsområden, ska fortsätta med ett systematiskt förändringsarbete för att utveckla den praktiska tillämpningen av barnkonventionen i verksamheten.⁵ Vidare anges att nya utvecklingsbehov ska redovisas, samt de åtgärder som vidtagits för att möta behoven och de resultat som har uppnåtts.

Socialstyrelsen ingår i det kunskapslyft för barnets rättigheter som regeringen initierat och som pågått under perioden 2017–2019. Under 2017 genomförde Socialstyrelsen en myndighetsövergripande behovsinventering vilken ledde fram till tre prioriterade fokusområden som har utgjort utgångspunkter för det fortsatta arbetet.

Barnrättsperspektiv i interna arbetsprocesser och styrdokument

Verksamheten vid myndigheten bedrivs i huvudsak inom ramarna för tre processtyper: ledningsprocess, huvudprocess och stödprocess. Processtyperna kan i sin tur brytas ner i delprocesser som är avgränsade delar i någon av de större processerna.

Socialstyrelsens huvudprocesser är; följa upp och utvärdera genom statistik och analys, styra med kunskap, styra med regler samt handlägga ärenden.

Arbetsgruppen som är kopplad till Kunskapslyftet har träffat representanter från olika verksamhetsområden inom myndigheten för att diskutera behov av ändringar i interna arbetsprocesser. Urvalet av aktuella arbetsprocesser och genomförandet av faktiska förändringar i de dokument som ligger till grund för dessa, har skett i samråd med framför allt myndighetens kvalitetsansordnare, som bland annat har i uppgift att uppdatera och utveckla ledningssystemet.

Från 2017 och framåt har ändringar gjorts i flera av de styrdokument som är särskilt relevanta för att synliggöra och omsätta barnrättsperspektivet i praktiken inom myndigheten. De formuleringar som förts in är övergripande formuleringar som syftar till att fungera som en påminnelse om vikten av att ta ställning till frågor som rör tillämpningen av barnkonventionen. I några fall pågår arbete med ytterligare revideringar.

De styrdokument där ändringar har gjorts inom ramen för huvudprocessen *styra med kunskap* har kompletterats med skrivningar som bland annat handlar om situationen då myndigheten överväger att inhämta information direkt från barn, med en hänvisning till det interna stödmaterialet för det ändamålet. Också styrdokument inom huvudprocessen *handlägga ärenden* har setts över.

⁵ S2018/06066/RS (delvis).

Socialstyrelsen har en *projektmodell* som ska användas vid genomförandet av alla projekt, inklusive regeringsuppdrag, som bedrivs på myndigheten. Projektmodellen är myndighetens gemensamma arbetsätt för att effektivt och med hög kvalitet planera och genomföra projekt. Inom ramen för denna process har mallar som rör projekt och uppdrag kompletterats med formuleringar för att synliggöra barnrättsperspektivet på olika sätt.

Vad gäller huvudprocessen *styra med regler* pågår arbete med revideringar av styrdokument inom processen. Det gäller i första hand formuleringar för att synliggöra stödmaterialet för att genomföra barnkonsekvensanalyser i arbetet med författningar.

Genom att barnrättsperspektivet synliggörs i Socialstyrelsens interna rutiner och styrdokument blir det en del av ordinarie arbetsprocesser och ökar förutsättningarna för att detta också beaktas genomgående i myndighetens verksamhet.

Socialstyrelsen ser att det finns behov av att fortsätta detta arbete inom myndigheten. Det handlar framför allt om de delar som ännu inte setts över i detalj och där behov kan finnas av revideringar, men kan också handla om att nya behov uppstår på områden som redan har setts över.

Kunskap om barnkonventionen och dess praktiska tillämpning

Myndigheten verkar för att samtliga medarbetare ska ha kunskap om barnkonventionen och om hur de kan bidra till en bättre tillämpning av barnets rättigheter inom ramarna för sitt eget arbete. Socialstyrelsen har genomfört kompetenshöjande utbildningsinsatser av olika slag.

Kunskapshöjande insatser om vad barnkonventionen som lag kan innebära för Socialstyrelsen, i teori och praktik har erbjudits under 2019. En seminarierie som syftar till att öka kunskapen om barnkonventionen och utgöra ett stöd i myndighetens förberedelse inför att barnkonventionen blir svensk lag, har genomförts för chefer och medarbetare. Seminarierien har omfattat ett halvdagsseminarium om barnkonventionen med fokus på praktisk tillämpning. Susann Swärd, verksamhetschef på Rättighetsfokus och människorätts- och barnrättsstrateg i Region Kronoberg höll i dagen och pratade bland annat om på vilket sätt Socialstyrelsen kan bidra till ett stärkt barnrättsperspektiv och främja implementering på lokal/regional nivå. Den har även omfattat ett seminarium om barns rättigheter och barnkonventionens ställning i svensk rätt med Pernilla Hägglund Leviner, professor i offentlig rätt vid Juridiska institutionen vid Stockholms universitet. Seminariet närmade sig barnkonventionen ur ett juridiskt och akademiskt perspektiv och handlade bland annat om hur en inkorporering av konventionen kan komma att påverka Socialstyrelsen och andra statliga myndigheter. Myndigheten avser fortsätta arrangera interna seminarier med fokus på barnkonventionen och dess tillämpning även framöver.

Dialogmöten har hållits med berörda medarbetare från Barnombudsmanen avseende samordningsbehov av myndigheternas respektive uppdrag samt för att planera utbildningsinsatser med stöd av det material som Barnombudsmanen tar fram. På Socialstyrelsens intranät tillhandahålls information

om och hänvisning till Barnombudsmannens webbutbildning med grundläggande kunskaper om barnkonventionen, som riktar sig till medarbetare inom kommuner, regioner eller myndigheter. Medarbetare inom Socialstyrelsen har också kunnat ta del av de webbseminarier för olika verksamheter i arbetet med implementering av barnkonventionen, som Barnombudsmannen erbjuder och information om dessa har spridits via myndighetens intranät.

Tillgång till nya verktyg och interna arbetsformer

Socialstyrelsen arbetar aktivt för att medarbetare ska ha tillgång till verktyg och arbetsformer för att tillämpa ett barnrättsperspektiv i väsentliga delar av sitt arbete. Exempel på detta är verktyg för att analysera konsekvenserna för barn och för att öka barns delaktighet i myndighetens arbete.

För att främja arbetet med barns delaktighet har ett stödmaterial tagits fram som ger svar på bland annat juridiska, etiska och praktiska frågor. Detta underlättar för medarbetare i situationer där barns medverkan ingår som en del av ett projekt eller annat arbete inom Socialstyrelsen. Det handlar exempelvis om tillfällen då myndigheten samlar in information, erfarenheter och synpunkter från barn och ungdomar som underlag till olika produkter. Andra myndigheter och organisationer har efterfrågat att få ta del av materialet och det har därmed även fått viss extern spridning.

För att ta reda på om, när och hur barn och unga har involverats i Socialstyrelsens arbete, har uppgifter samlats in via en enkät till samtliga avdelningar inom myndigheten (se Resultat av enkät om barn och ungas medverkan).

Myndigheten har tagit fram ett stödmaterial för genomförandet av barnkonsekvensanalyser i myndighetens arbete med författningar. Syftet med stödmaterialiet är att medarbetare på myndigheten ska ha tillgång till ett konkret stöd som underlättar och tydliggör hur en barnkonsekvensanalys kan genomföras. Ett sådant stöd förväntas bidra till mer enhetliga analyser och ytterst till att barnrättsperspektivet inom myndigheten stärks. Ett ytterligare mål är att barns rättigheter stärks genom att professionen tillämpar den författning som tagits fram av Socialstyrelsen och som analyserats utifrån stödmaterialiet. (Bilaga 1)

Socialstyrelsens ambition är att myndighetens kunskapsstöd och övrigt material ska ha ett tydligare barnrättsperspektiv och genom detta också utgöra ett stöd åt professionen i arbetet med att stärka det barnrättsliga perspektivet i den praktiska verksamheten.

Övriga internt och externt riktade aktiviteter

Genomförandet av uppdraget har skett genom ett flertal såväl internt som externt riktade aktiviteter. Genom interna och externa möten har diskussioner och dialoger förts kring tillämpning av ett barnrättsperspektiv relaterat till myndighetens verksamhet, som på olika sätt fört arbetet framåt.

- Socialstyrelsens generaldirektör och chefer på myndigheten har tagit del av en presentation om barnkonventionen och myndighetens barnrättsarbete i samband med en chefsdag i mars 2019.

- Texter som omfattar barnkonventionen och rättighetsperspektiv på Socialstyrelsens externa webbplats samt Kunskapsguiden.se ses över och uppdateras vid behov. Ett flertal medarbetare från olika avdelningar inom myndigheten är involverade i arbetet.
- Under 2019 har medarbetare från Socialstyrelsen deltagit i de nätverksträffar som anordnats av Barnombudsmannen och som riktat sig till myndigheter med regeringsuppdrag inom Kunskapslyftet. Nätverksträffarna möjliggör informations- och erfarenhetsutbyten samt att diskutera frågeställningar som respektive aktör ställs inför samt olika lösningsförslag. Att få träffa och diskutera frågor som rör tillämpningen av ett barnrättsperspektiv tillsammans med andra myndigheter och ta del av goda exempel och idéer, har varit värdefullt och fört arbetet framåt.
- Medarbetare inom socialstyrelsen har informerats om webbseminarium och webbutbildningar som Barnombudsmannen erbjuder och ett antal medarbetare har också tagit del av dessa.
- Socialstyrelsen har presenterat myndighetens arbete inom ramen för Kunskapslyftet för externa aktörer vid ett flertal tillfällen under uppdragsperioden, exempelvis för de nätverk av yrkesverksamma som SKR samordnar, det så kallade *Barn och unga nätverket* samt *barnrättsnätverken* för kommuner respektive regioner. Genom dessa möten har Socialstyrelsen fått möjlighet att informera om myndighetens interna utvecklingsarbete samt om hur barnrättsperspektivet har tillämpats och lyfts fram inom specifika uppdrag och produkter. Tillfällena har även öppnat för ett ömsesidigt erfarenhetsutbyte. Myndigheten har fått ta del av värdefulla medskick från kommuner och regioner att ta vidare i det fortsatta utvecklingsarbetet.
- Socialstyrelsen har medverkat i den nationella konferens som Barnombudsmannen arrangerade i samband med Barnkonventionens dag den 20 november 2019. Konferensen fokuserade på vad som händer när barnkonventionen blir lag och lyfte fram exempel på hur olika verksamheter förbereder sig inför detta. Socialstyrelsen deltog i ett panelsamtal om tvärsektorriella perspektiv på barnkonventionen, tillsammans med representanter från Myndigheten för delaktighet och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och med avstamp i myndigheternas respektive utvecklingsarbeten.
- Socialstyrelsen har medverkat vid Svenska kyrkans och Sensus studieförbunds årliga fortbildningsdag/nätverksträff om barnkonsekvensanalys i Svenska kyrkan. I samband med detta informerade Socialstyrelsen om myndighetens utvecklingsarbete, dels inom ramen för Kunskapslyftet, dels vad gäller arbetet med barnkonsekvensanalyser specifikt, och fick dessutom ta del av information om hur Svenska kyrkan arbetar med frågor som rör barns rättigheter.

- Socialstyrelsen har tagit initiativ till och samordnar ett nätverk med syfte att dela erfarenheter om barns medverkan. I dagsläget ingår 31 nationella myndigheter och organisationer i nätverket. Under 2019 hölls två halvdagsmöten på Socialstyrelsen. Utöver ett generellt erfarenhetsutbyte gavs presentationer av Myndigheten för vårdanalys respektive organisationen Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH). Dessutom presenterade Socialstyrelsen sitt interna stödmaterial ”Barns medverkan i Socialstyrelsens arbete”. Socialstyrelsen uppfattar att det finns ett fortsatt behov och intresse av nätverksträffar av detta slag och ämnar fortsätta bjuda in till dessa även framöver.
- Socialstyrelsen medverkar i den referensgrupp av jurister som arbetar med barnrättsfrågor och som Barnombudsmannen har tagit initiativ till. Gruppen har träffats vid ett tillfälle under 2019. Syftet är att jurister från olika verksamheter ska få träffas och diskutera juridiska frågor som har med barnets rättigheter att göra.

Målgruppsanpassad information till barn

Regeringen beslutade i januari 2018 att ge Socialstyrelsen i uppdrag att under 2018 och 2019 stödja huvudmän samt yrkesverksamma inom den sociala barn- och ungdomsvården genom insatser för att främja kompetens och stabilitet samt kvalitetsutveckling inom området.⁶ I enlighet med beslutet ska Socialstyrelsen genomföra eller initiera insatser som bidrar till ökad kompetens och kvalitet, bland annat med syftet att barnrättsperspektivet ytterligare stärks inom den sociala barn- och ungdomsvården och att barn får sina rättigheter tillgodosedda.

Utifrån detta uppdrag har Socialstyrelsen arbetat med deluppdraget Målgruppsanpassad information till barn och unga. Hösten 2018 och våren 2019 genomfördes en förstudie som syftade till att kartlägga och analysera vilket behov av information som barn och unga i socialtjänsten har och hur detta kan mötas. I kartläggningen ingick förutom målgruppsanalyser och intervjuer med representanter från organisationer och myndigheter som arbetar med målgruppen, även intervjuer med unga som varit i kontakt med socialtjänsten. Utifrån förstudiens resultat arbetade myndigheten under 2019 med att ta fram ett koncept och en prototyp för en ny version av webbplatsen Koll på soc. Den nya versionen planeras ha såväl generell information om socialtjänsten som riktad information till barn och unga i socialtjänsten. Prototypen har testats med barn och unga i två omgångar vilket har påverkat utformning och innehåll. Uppdraget redovisas till regeringen i mars 2020.

⁶ S2018/00535/FST.

Resultat av enkät om barn och ungas medverkan

Ett internt material har tagits fram till stöd för medarbetare vid genomförandet av aktiviteter som omfattar barn och ungas medverkan.⁷ Då frågan om barns delaktighet rör flera avdelningar och enheter (myndighetsövergripande) har samordnaren för sakområdet barn och unga fått i uppgift att förvalta och utveckla materialet vid behov. För att kunna följa när och hur barn och unga involveras i Socialstyrelsens arbete har en enkät med frågor om barns medverkan inom ramen för olika projekt tagits fram och delgetts samtliga avdelningar inom myndigheten. Enkätsvaren visar att barns medverkan förekommit inom sammanlagt nio projekt under 2019.⁸ Enkätsvaren ger information om bland annat åldersgrupper, vilken metod som har använts, eventuella avgränsningar samt vinster, lärdomar och utmaningar baserat på medarbetarnas erfarenheter. En sammanställning av aktuella projekt bifogas i bilaga 2.

Resultatet av enkäten ligger till grund för en sammanställning av barns medverkan i myndighetens arbete och gör det möjligt att samla och följa upp lärdomar som utvunnits av detta arbete, som i sin tur kan spridas vidare till andra inom myndigheten. Resultatet avser fungera som erfarenhetsbank och utgångspunkt för fortsatt utvecklingsarbete kring barn och ungas medverkan. Nästa avstämning är planerad att ske i samband med årsskiftet 2020/2021.

Enkäten utgör således ett verktyg för att synliggöra och skala upp nyttan av arbetet med barns medverkan genom att medarbetare delar erfarenheter med varandra. Med hjälp av enkätsvaren synliggörs eventuella utmaningar och behov som behöver tillgodoses för att barns medverkan ska kunna utgöra en naturlig del i arbetet.

Syfte med barn och ungdomars medverkan

Att involvera barn och ungdomar i arbetet har syftat till att låta erfarenheter och synpunkter från barn och unga utgöra en del av kunskapsunderlaget. Det utgör också en möjlighet att få in förslag och inspel direkt från barn och unga i framtagandet och utformningen av material. Ett exempel på detta är framtagandet av rekryteringsmaterial för att engagera nya familjehem inom ramen för *Min insats*. Genom samråd och analyser har det framkommit att det framförallt är berättelser från unga som själva fått en insats i form av familjehem, som har effekt vid rekrytering. Mot bakgrund av detta involverade Socialstyrelsen ungdomar med erfarenhet av placering utanför det egna hemmet, som informanter i framtagandet av rekryteringsmaterialet i form av filmer och digitalt material. Detsamma gäller för Socialstyrelsens pågående arbete med att ta fram stödmaterial avseende att skicka kallelser till barn vid kontakt med

⁷ Barns medverkan i Socialstyrelsens arbeten. Ett stödmaterial för att inhämta barns kunskaper och erfarenheter. Socialstyrelsen 2019.

⁸ Enkätamn: R40124-1 Kunskapslyft för barnets rättigheter.

socialtjänsten. Synpunkter från barn och ungdomar kring hur kallelser till socialtjänsten bör vara utformade för att motsvara barn och ungdomars behov har haft stor betydelse.

I vissa fall har formuleringar i uppdrag från regeringen angett specifikt att barn, föräldrar och vårdnadshavare ska ses som viktiga resurser och ges möjlighet till delaktighet inom ramen för uppdraget.

I en förstudie med syfte att identifiera vilka situationer och vilken typ av information som barn och unga i kontakt med socialtjänsten har särskilt behov av, för att få en ökad förståelse för sin situation, sina rättigheter och för att känna sig tryggare i mötet med socialtjänsten, har barn och ungas tankar och inspel spelat en avgörande roll. Den information som barn och unga själva efterfrågar är inte nödvändigtvis detsamma som vuxna uppfattar att barn och unga behöver eller vill ha. Mot bakgrund av insikter från förstudien har Socialstyrelsen tagit fram en prototyp för en ny *Koll på soc* (webbmaterial) med målgruppsanpassad information till barn och unga. Prototypen har också testats på ett antal barn och ungdomar för att inhämta synpunkter och förslag kring materialets utformning, innehåll och funktion.

Ungdomar har medverkat i myndighetens arbete genom intervjuer i samband med en behovsinventering vid framtagandet av en vägledning för elevhälsan. Genom intervjuerna kunde inspel inhämtas från ungdomarna avseende förväntningar om stöd, information och tillgänglighet samt även få information om deras upplevelse av hälsofrämjande och förebyggande arbete under skoltiden.

I många fall har det handlat om att få in synpunkter från dem som ett lagförslag eller utvecklingsarbete närmast berör, som i regeringsuppdraget att bedöma åldersgräns för vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen m.m. där ungdomar medverkat i fokusgruppsintervjuer. Inom ramen för en studie för att belysa sambanden mellan upplevd vårdkvalitet, behandlingsföljsamhet och kliniskt utfall har barn och ungas upplevelse av den vård de ges vid socialtjänstens öppenvård inhämtats via ett formulär. I en nationell brukarundersökning medverkar ett urval av familjehemsplacerade barn som intervjuas om sina egna erfarenheter och upplevelser av att vara placerade i familjehem. Resultatet ska sammanställas och utgör ett kunskapsunderlag till grund för att utveckla familjehemsvården.

Kontaktvägar

Kontaktvägarna för att nå barn och ungdomar som vill och kan medverka skiljer sig åt mellan olika projekt. I vissa fall har Socialstyrelsen tagit hjälp av andra aktörer såsom *Knashemma*, *Rädda barnen*, *Sveriges elevråd*, *Sveriges elevkårer*, *Barnombudsmannen*, *BRIS*, *IVO*, *Skyddsvärnet* och *Maskrosbarn*. I några fall har barn och ungdomar involverats med hjälp av socialtjänsten.

Tillvägagångssätt vid genomförandet

Barn- och ungdomsgruppernas sammansättning och de olika tillvägagångssätten har varierat mellan olika projekt, exempelvis när det gäller antal medverkande och ålder på deltagarna.

Inom ramen för arbetet med nya *Koll på soc* genomförde en konsult intervjuer med barn och unga, på uppdrag av Socialstyrelsen. Socialstyrelsen har sedan kompletterat arbetet genom att engagera barn och unga med hjälp av en webbenkät.

I några fall har Socialstyrelsen valt att vända sig till äldre ungdomar för att undvika proceduren med samtycke och information till vårdnadshavare. I arbetet med att ta fram vägledning till elevhälsan fick ungdomarna ett informationsbrev som vidarebefordrats från myndigheten med hjälp av rektor på skolan. Socialstyrelsen överlämnade således åt skolan att tillfråga eleverna om de ville delta. Vid intervjuens slut, fick ungdomen med ett brev hem, för att kunna visa vårdnadshavare.

Inom ramen för projektet *Att lyssna på barn i familjehem* har betydande ansträngningar gjorts för att nå yngre barn samt för att möjliggöra för alla barn ska ges samma möjlighet att delta, oavsett behov av anpassningar mot bakgrund av exempelvis språk, geografiska omständigheter eller funktionsnedsättning. Studien omfattar barn i åldrarna 9 till 17 år.

De metoder som Socialstyrelsen har använt sig av består bland annat av enkäter, intervjuer, fokusgrupper och workshop.

Tabeller som visar åldersindelning samt datainsamlingsmetod bifogas i bilaga 3.

Vinster, utmaningar och lärdomar av att involvera barn och unga i arbetet

Socialstyrelsen ser det som värdefullt att kunna använda sig av och förmedla personliga berättelser baserat på barn och ungdomars egna erfarenheter mot bakgrund av att dessa både berör och skapar högre trovärdighet. Det är också ett värde i sig att de som är närmast berörda av en fråga ges möjlighet att komma till tals.

Erfarenheten är att det, med relativt liten arbetsinsats, går att inhämta många värdefulla synpunkter från barn och ungdomar som också är helt avgörande för arbetet och det material som ska tas fram, som exempelvis i arbetet med att utveckla målgruppsanpassad information eller målgruppsanpassade stödinsatser.

I utvecklingsarbetet kring nya *Koll på soc* har Socialstyrelsen haft möjlighet att få in ny input från målgruppen hela vägen vilket har styrt framtagningsprocessen.

Vi har också kunna använda oss av insikter från tidigare genomförda målgruppsanalyser, vilket innebär att det är möjligt att få in värdefulla perspektiv utan att det nödvändigtvis behöver omfatta direkt medverkan från barn och unga i alla steg.

De utmaningar som vi stött på handlar bland annat om svårigheter att på relativt kort tid hitta barn och ungdomar som vill och kan medverka. När myndigheten tar hjälp av organisationer, såsom Maskrosbarn, kan en utmaning utgöras av att flera aktörer involverar barn i olika utvecklingsarbeten samtidigt och på så sätt konkurrerar med såväl varandra som med barnen och ungdomarnas tid.

Det kan vara svårt att bedöma när och hur samt vilka barn som ska involveras i myndighetens strukturella arbete. Det finns också juridiska hinder kopplat till dataskyddsförordningen (GDPR).⁹

I vissa fall krävs ett utvecklingsarbete för att kunna formulera exempelvis informationsbrev och intervjufrågor på ett tydligt, bra och korrekt sätt, så att de tillfrågade barnen och ungdomarna förstår vad vi menar. Tillgång till kollegor för att stämma av tilltal och formuleringar med, upplevs som viktigt.

Det kan även finnas logistiska utmaningar med att involvera barn och ungdomar runt om i Sverige. Genom att avsätta mer tid för arbetet med att hitta och tillfråga barn och ungdomar kan vi uppnå ett mer representativt urval.

Medarbetare vittnar om att det har varit roligt, viktigt och intressant att få ta del av ungdomars tankar och svar. Att barn och unga kan bistå med andra formuleringar och medskick än vad vuxna kan, ses som mycket värdefullt.

⁹ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning).

Förändringsarbetet har resulterat i ny kunskap och nya arbetssätt samt insikter om framtida utvecklingsbehov

Socialstyrelsens arbete med att omsätta barnkonventionen i praktiken

Socialstyrelsen har även tidigare, innan regeringens initiativ till Kunskapslyftet, tagit fram ett antal material, såsom kunskapsstöd och handböcker, som kan användas som stöd för professionen inom vård och omsorg i att närma sig barnkonventionen i sin praktiska verksamhet. Socialstyrelsens förändrings- och utvecklingsarbete inom ramen för Kunskapslyftet har dock fört med sig vissa nya arbetsformer och angreppssätt.

Under pågående regeringsuppdrag har Socialstyrelsen tagit ytterligare steg framåt i att utveckla arbetet med att konkretisera och presentera förhållandet mellan barnkonventionen och arbetet inom vård och omsorg. Flera nyligen publicerade handböcker och kunskapsstöd utgör exempel på detta. I dessa material har Socialstyrelsen tagit sig an barnkonventionen på ett något annorlunda sätt än tidigare. Det ges en beskrivning av konventionen som helhet och särskilt relevanta artiklar mer specifikt. Materialen innehåller även exempel på hur angivna rättigheter i konventionen kan operationaliseras i det praktiska arbetet.¹⁰ Medverkan från barn och ungdomar har också ingått som en del av arbetet vid flera tillfällen och inom ramen för olika projekt. Barn och ungdomars erfarenheter och synpunkter har sedan tagits om hand som en del av underlaget kopplat till olika projekt och de material som tagits fram inom ramen för dessa.

Inom ramen för uppdraget att utveckla Socialstyrelsens stödmaterial för barnkonsekvensanalyser vid föreskriftsarbetet, har en samverkan skett med den projektgrupp som ansvarat för att revidera myndighetens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare.¹¹ På så vis har de två arbetena kunnat prövas mot varandra i en ”praktisk pilot”. En barnkonsekvensanalys på basis av det pågående arbetet med att ta fram stödmaterial genomfördes och formulerades i konsekvensutredningen i författningsarbetet.

¹⁰Se till exempel Ensamkommande barn och unga - Handbok för socialtjänsten. Socialstyrelsen, februari 2020 och Barn och unga som begår brott - Handbok för socialtjänsten. Socialstyrelsen, februari 2020.

¹¹ HSLF-FS 2019:30.

Medvetenheten om aktuella intressekonflikter och nya utvecklingsbehov har ökat

Synliggörandet av etiska, juridiska och praktiska frågor i samband med att barnrättsperspektivet ska tillämpas i praktiken, har i sin tur fört med sig insikter om utvecklingsbehov. Det handlar om avvägningar som behöver göras när ett barnrättsperspektiv ska tillämpas utifrån specifika faktiska omständigheter och i skärningspunkter med annan lagstiftning.

Under pågående uppdrag har Socialstyrelsen fått ta del av aktuella behov och utmaningar som relaterar till barnkonventionen och som förekommer inom vård och omsorg. Det har bland annat skett genom en dialog med Sveriges kommuner och regioner (SKR) och de olika nätverk¹² bestående av yrkesverksamma inom kommuner och regioner som SKR samordnar och bjuder in regelbundet. Även de frågor avseende barnkonventionen och dess tillämpning som har ställts till myndigheten från privatpersoner och professionen via exempelvis mail och telefonsamtal, har bidragit till att myndigheten fått information om och en ökad förståelse för när barn och deras anhöriga upplever att barnets rättigheter inte blivit tillgodosedda i kontakt med vård och omsorg. Det omfattar även de utmaningar som socialtjänsten och hälso- och sjukvården upplever i att förverkliga barnrättsperspektivet inom sina respektive verksamheter.

Flera situationer som rör barn, relaterade till vård och omsorg, kan komma att innebära att barnrättsperspektivet ställs på sin spets. Det kan exempelvis handla om situationer där barn och ungdomar blir föremål för tvångsåtgärder av olika slag. Personal inom vård och omsorg kan ställas inför svåra avvägningar vid prövning av barnets bästa, då det i vissa fall förekommer intressekonflikter och motstridiga behov.

Utvecklingsarbetet fortsätter

Frågeställningar och utvecklingsbehov relaterat till tillämpning av barnrättsperspektivet förekom i hög utsträckning redan innan barnkonventionen inkorporerades i nationell lagstiftning, men har intensifierats i och med att ett större fokus riktas mot barnrättsfrågor och barnrättsperspektiv.

För att Socialstyrelsen ska kunna hålla sig ajour med barnrättsperspektivet och möta förändringar och nya behov i förhållande till omvärlden och myndighetens ansvarsområden, krävs ett kontinuerligt utvecklingsarbete.

¹² SKR:s barn- och unganätverk samt SKR:s barnrättsnätverk för kommuner respektive regioner.

Bilaga 1

Stödmaterial: barnkonsekvensanalyser i arbetet med författningar

1. Bakgrund

En barnkonsekvensanalys är en utredning utifrån rättigheterna i barnkonventionen, som ligger till grund för beslutsfattande i frågor som rör barn. Syftet med en barnkonsekvensanalys är att synliggöra vad som är barnets bästa i förhållande till en viss fråga.

Det kan handla om ett barns bästa, en viss grupp barns bästa eller barnets bästa i allmänhet utifrån en viss fråga.

En barnkonsekvensanalys ska göras utifrån rättigheterna i barnkonventionen. Konventionens artiklar ska läsas som en helhet. Det går inte att lyfta ut en rättighet i en artikel och läsa den helt skild från de andra. Man brukar tala om att konventionen är hel och odelbar.

Några av artiklarna i konventionen (artikel 2, 3, 6 och 12) brukar ändå betecknas som grundprinciper, som man ska ha ”som glasögon” när man läser de övriga artiklarna.

Grundprinciperna behöver alltid vara med när man gör en barnkonsekvensanalys. Artikel 3 – principen om barnets bästa – ska ses som en etisk och moralisk grundregel i förverkligandet av barnkonventionens alla rättigheter. En annan viktig vägledning finns i artikel 12. För att man ska kunna bedöma barnets bästa måste barnet själv ges möjlighet att framföra sina synpunkter, och de måste tillmätas betydelse. De övriga grundprinciperna om diskrimineringsförbud och rätten till liv och utveckling är också nödvändiga vid bedömningen av vad som är barnets bästa.¹³

Utöver det blir olika rättigheter i andra artiklar i konventionen aktuella beroende på vad frågan gäller.¹⁴

Socialstyrelsen har en skyldighet att, i den omfattning som behövs, utreda föreskrifters eller allmänna rådets kostnadsmissiga och andra konsekvenser innan föreskrifterna eller de allmänna råden beslutas. Utredningen ska dokumenteras i en konsekvensutredning.¹⁵

Socialstyrelsen är också skyldig att analysera konsekvenserna för barn och då ta särskild hänsyn till barns bästa.¹⁶

¹³ Uppnå kvaliteten i beslut om rör barn och unga. Faktablad från www.barnombudsmannen.se.

¹⁴ Dessutom behöver man, när det är relevant, ta hänsyn till de bestämmelser som finns i de fakultativa protokollen till konventionen: fakultativt protokoll om barns inblandning i väpnade konflikter samt fakultativt protokoll om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi.

¹⁵ 4 § förordning (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning.

¹⁶ 2 § förordning (2015:284) med instruktion för Socialstyrelsen).

I det interna stöddokumentet *Socialstyrelsens stöd vid framtagande av konsekvensutredningar (2015-03-03)* anges att ett speciellt barnperspektiv ska tillämpas i samtliga konsekvensutredningar där det kan finnas anledning att anta att barn påverkas på grund av föreskriften eller det allmänna rådet. Att barnkonsekvensanalyser bör göras i vårt författningsarbete synliggörs också i vår *Mall för konsekvensutredning*.

De konsekvenser för barnets rättigheter som Socialstyrelsens förslag till författning enligt vad vi kan bedöma medför, redovisas så småningom i konsekvensutredningen.

Men barnkonsekvensanalysens arbetsprocess behöver inledas redan då ett författningsarbete startar. Det som anges i avsnitten nedan är avsett att vara ett stöd i denna process.

2. Att göra en barnkonsekvensanalys

Definiera hur barn berörs av författningen

Exempel på frågor att ställa sig: Hur berörs barn under 18 år av vår författning? Direkt? Indirekt? Inte alls? Berörs alla barn i samhället? Barn i en viss ålder? Barn av visst kön? Barn med psykisk ohälsa/kronisk sjukdom/funktionsnedsättning? Barn i en viss situation i förhållande till socialtjänsten eller hälso- och sjukvården?

⇒ Redovisning av våra slutsatser

Vilka rättigheter i barnkonventionen är relevanta i processen och analysen?

Artikel 2 – Rätt till icke-diskriminering

Kort om rättigheten: Artikel 2 slår fast barns lika värde och rättigheter. En stat ska respektera och tillförsäkra varje barn inom sin jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen, utan åtskillnad av något slag. Begreppet diskriminering definieras inte i konventionen. Men barnrättskommittén har i olika allmänna kommentarer tolkat artikel 2 i förhållande till olika frågor och grupper av barn, bland annat ungdomars hälsa och utveckling.

Skyldigheten att inte diskriminera kräver att man aktivt identifierar individuella barn och grupper av barn som kan behöva särskilda åtgärder för att deras rättigheter ska kunna tillgodoses. Icke-diskriminering innebär alltså inte att alla behandlas exakt likadant.¹⁷ Barnkonventionen gäller för alla barn som befinner sig i ett land som har ratificerat den. Barnkonventionens diskrimineringsgrunder är fler än den svenska diskrimineringslagens.

Exempel på frågor att ställa sig: Bidrar vår författning till likvärdiga villkor mellan barn? Omfattar den de barn som vi identifierat är berörda? Har vi

¹⁷ Allmän kommentar nr 5 (2003) om Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44.6), p 12.

tagit hänsyn till sådana faktorer som t.ex. ålder, funktionsnedsättningar, socioekonomisk bakgrund och bostadsort? Finns någon risk att vissa barn hamnar utanför, exv på grund av sådana orsaker?

- ⇒ Beskrivning av hur vi har sett till att vår författning kommer alla berörda barn till godo. Bör också inkludera risken för vissa barn att hamna utanför.

Artikel 3 – Barnets bästa

Kort om rättigheten: Principen om barnets bästa har flera dimensioner. Att det är en *rättighet* innebär att barn har rätt till att få sitt bästa prövat i alla beslut och åtgärder som rör ett enskilt barn eller barn som grupp. Den som fattar beslut om ett barn eller en grupp barn i Sverige har en skyldighet att beakta barnets bästa. Formuleringen barnets bästa finns inskriven i flera svenska lagar och kan användas i domstolsprocesser med hänvisning både till barnkonventionen och en specifik lag. FN:s barnrättskommitté understryker att barnets bästa ska förstås både som en kollektiv och en individuell rättighet.¹⁸

Att barnets bästa är en *rättslig tolkningsprincip* betyder att om det är möjligt att tolka en regel på olika sätt ska den tolkning som mest verkningsfullt tillgodoser barnets bästa ha företräde.

Barnets bästa som *tillvägagångssätt* innebär att de beslut som påverkar barn ska föregås av en bedömning av vilka konsekvenser beslutet kan få för det enskilda barnet eller övergripande policyfrågor för barn i grupp. Den som fattar beslut behöver motivera vad barnets bästa bedöms vara, hur prövningen har genomförts och hur barnets bästa har bedömts gentemot andra intressen.¹⁹

När vi gör barnkonsekvensanalyser är det barnets bästa som ett tillvägagångssätt som är den dimension vi rör oss inom.

Barnkonventionen betyder inte att barnets bästa alltid har företräde vid ett visst beslut. Rättigheten för barnet är att få sitt bästa bedömt och beaktat, men ibland kommer andra hänsyn ha företräde. Om vi i hamnar i en sådan situation är det viktigt att vi dokumenterar och tydliggör hur vi har bedömt och beaktat barnets bästa i förhållande till andra intressen.

Exempel på frågor att ställa sig: Vad är barnets bästa utifrån evidens, forskning, beprövad erfarenhet, domstolar, JO och andra relevanta myndigheter samt enligt barn själva eller organisationer som företräder barn? Är det någon skillnad på vad som är barnets bästa på kort respektive lång sikt? Finns andra faktorer/hänsyn som väger tyngre än barnets bästa?

- ⇒ Beskrivning av vad vi har kommit fram till är barnets bästa inom ramen för den fråga som omfattas av författningen. Om andra hänsyn

¹⁸ Allmän kommentar nr 14 (2013) om barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet.

¹⁹ Allmän kommentar nr 14 och Prövning av barnets bästa - Ett skriftligt stödmaterial för beslutsfattare och tjänstepersoner, Barnombudsmannen 2019.

måste ha företräde framför barnets bästa behöver vi förklara och dokumentera hur vi vägt de olika hänsynen mot varandra och våra ställningstaganden.

Artikel 6 – Rätt till liv, överlevnad och utveckling

Kort om rättigheten: Artikel 6 omfattar inte bara barnets rätt till liv, utan staten ska också främja barnets rätt att överleva och att få utvecklas. Barnets rätt till överlevnad och utveckling är kopplad till flera artiklar i konventionen som handlar om barnets rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda. Däribland artikel 24 om rätten till hälso- och sjukvård och artikel 27 om rätten till en skälig levnadsstandard.

Exempel på frågor att ställa sig: Hur påverkar vår författning barnets rätt till en god utveckling? Finns en risk att författningen har negativ påverkan för vissa barn?

⇒ Beskrivning av hur författningen tar hänsyn till barnets rätt till goda levnadsvillkor inom ramen för den aktuella frågan.

Artikel 12 – Barns rätt att framföra sina åsikter och få dem beaktade

Kort om rättigheten: Barnrättskommittén avråder stater från att sätta åldersgränser som kan begränsa den rätt barn har att uttrycka sina åsikter. Kommittén betonar att även mycket små barn kan bilda åsikter och att åsikter kan uttryckas på olika sätt. Små barn kan ge uttryck för sina åsikter genom t.ex. kroppsspråk, ansiktsuttryck, lek och målningar. För att barnet ska vara i stånd att bilda en egen åsikt är det inte nödvändigt att barnet har utförlig kunskap om alla aspekter i frågan som påverkar barnet, men barnet ska ha tillräcklig förståelse för att kunna bilda sig åsikter i frågan. Staten är också skyldig att se till att barn som kan ha svårt att föra fram sina åsikter får förutsättningar att göra det, t.ex. barn med funktionsnedsättningar och barn som inte behärskar språket i landet.

Det är viktigt att notera att det är fråga om en rättighet, inte någon skyldighet för barnet att uttrycka sina åsikter.

Exempel på frågor att ställa sig: Vad behöver vi förstå ur barnets perspektiv för att vår författning ska bli relevant för barn? Involverar vi berörda barn i författningsarbetet? Om inte, varför? Om vi involverar barn, hur har vi gjort urvalet? Om vi involverar barn, vilka åsikter har barnen och i vilken utsträckning har vi tagit hänsyn till dem? Kan vi genom vår författning stärka barns rätt att komma till tals i de berörda verksamheterna?

⇒ Beskrivning av vad som är särskilt viktigt att få belyst ur barnets perspektiv, av på vilket sätt vi tagit del av barns åsikter, eller, om vi inte har efterfrågat barns åsikter, orsakerna till detta, samt av om/hur vi bedömer att vår författning stärker barns rätt att komma till tals.

Vilka övriga rättigheter i barnkonventionen är relevanta för frågan?

Barnets rätt till skydd

- Art. 19 Skydd mot övergrepp
- Art. 32 Skydd mot ekonomiskt utnyttjande
- Art. 33 Skydd mot narkotika
- Art. 34 Skydd mot sexuellt utnyttjande
- Art. 35 Förhindrande av handel med barn
- Art. 36 Skydd mot annat utnyttjande
- Art. 37 Skydd mot tortyr och dödsstraff
- Art. 38 Skydd mot väpnade konflikter

Barnets rätt till familj

- Art. 5 Föräldrarnas ledning
- Art. 9 Åtskiljande från föräldrar
- Art. 10 Familjeåterföreningar
- Art. 11 Olovligt bortförande
- Art. 18 Uppfostran och utveckling
- Art. 21 Adoption

Barnets demokratiska rättigheter

- Art. 7 Rätt till namn och nationalitet
- Art. 8 Rätt att behålla identitet
- Art. 13 Yttrande- och informationsfrihet
- Art. 14 Tanke-, samvets- och religionsfrihet
- Art. 15 Förenings- och församlingsfrihet
- Art. 16 Rätt till privat- och familjeliv
- Art. 17 Massmediers roll
- Art. 30 Minoritets- och urbefolkningsbarn

Barnets rätt till stöd

- Art. 20 Alternativ omvårdnad
- Art. 22 Barn på flykt
- Art. 25 Översyn avseende omhändertagna
- Art. 39 Rehabilitering
- Art. 40 Straffprocess och kriminalvård

Barnets rätt till utveckling

- Art. 23 Barn med funktionsnedsättning
- Art. 24 Hälsa- och sjukvård
- Art. 26 Social trygghet
- Art. 27 Rätt till skälig levnadsstandard
- Art. 28 Rätt till utbildning
- Art. 29 Utbildningens syfte
- Art. 31 Vila och fritid

- ⇒ Redovisning och beskrivning av de övriga rättigheter som vi uppfattar är relevanta för författningen och det som den omfattar, och hur vi uppfattar att vår författning behöver respektera dessa rättigheter.

3. Lästips för fördjupning

FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) publicerar så kallade allmänna kommentarer, om hur olika artiklar och teman i barnkonventionen ska tolkas. Hittills (september 2019) har barnrättskommittén publicerat 23 allmänna kommentarer på olika teman. De finns i svensk översättning på Barnombudsmannens hemsida www.barnombudsmannen.se.

Bland annat följande allmänna kommentarer kan vara särskilt relevanta för Socialstyrelsens frågeställningar:

Nr 4 Ungdomars hälsa och utveckling inom ramen för konventionen om barnets rättigheter

Nr 7 Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom

Nr 9 Rättigheter för barn med funktionsnedsättning

Nr 12 Barnets rätt att bli hörd

Nr 13 Barnets rätt till frihet från alla former av våld

Nr 15 Om barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa (artikel 24)

Även andra konventioner kan ge vägledning för tolkningen av barnkonventionen. Till exempel FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (i vilken artikel 7 särskilt handlar om barn med funktionsnedsättning). Se vidare Myndigheten för delaktighet: www.mfd.se.

Bilaga 2

Aktiviteter genomförda under 2019 som rapporterats in i samband med en enkät om barn och ungas medverkan i myndighetens arbete.

Namn på projektet/uppdraget:	Startdatum	Slutdatum	Ansvarig avdelning
Nationell informationssatsning om frivilliga uppdrag för barn och unga/"Min insats"/. Projektet ingår i uppdraget för stärkt kompetens, stabilitet och kvalitetsutveckling inom den sociala barn och ungdomsvården (S2018/00535/FST).	2018-04-01	2019-12-31	Kommunikationsavdelningen
Målgruppsanpassad information barn och unga i socialtjänsten/Kallelser till barn. (S2018/00535/FST).	2018-09-01	2020-03-01	Kommunikationsavdelningen, Avdelningen för Kunskapsstyrning för socialtjänst
Tidiga samordnade insatser för barn och unga (S2018/06066/RS)	2017-03-16	2021-01-31	Avdelningen för Kunskapsstyrning för socialtjänst
Målgruppsanpassad information till barn och unga i socialtjänsten (S2018/00535/FST).	2018-09-24	2020-03-15	Kommunikationsavdelningen
Behovsinventering av Vägledning för elevhälsan (4.3-6875-2020)	2019-06-01	2019-12-31	Avdelningen för Kunskapsstyrning för hälso- och sjukvården
Uppdrag att bedöma åldersgräns för vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen m.m. (S2019/03899/FS [delvis])	2019-10-01	2020-03-31	Avdelningen för Kunskapsstyrning för hälso- och sjukvården
Barns och ungas erfarenheter av vård vid psykisk ohälsa: Relationen mellan upplevd vårdkvalitet och behandlingsutfall (24136/2017)	2017-06-12	2020-12-31	Avdelningen för Kunskapsstyrning för socialtjänst
Barn och unga som begår brott - handbok, allmänna råd och kunskapsstöd (tre projekt) (S2018/00535/FST)	våren 2018	2020	Rättsavdelningen, Avdelningen för Kunskapsstyrning för socialtjänst
Att lyssna på barn i familjehem (S2013/3876/FST)	2017-01-01	2021-01-31	Avdelningen för Kunskapsstyrning för socialtjänst

Bilaga 3

Ålder på barn och ungdomar som har medverkat i projektet

Enkäten tillåter att flera svar markeras.

	Antal	Procent
0 –5 år	0	0%
6 –12 år	3	33%
13 –17 år	6	67%
18 –20 år	8	89%
Total	9	189%

Datainsamlingsmetod som har använts i projektet

Enkäten tillåter att flera svar markeras.

	Antal	Procent
Enkät	3	30%
Intervju	3	30%
Fokusgrupp	2	20%
Hearing	0	0%
Workshop	1	10%
Annan, vilken:	4	40%
Total	10	130%

Öppna svar - Annan, vilken: (4)

- Filmer i marknadsföringssyfte.
- Referensgrupp
- Standardiserad bedömningsmetod
- Både intervjun och enkäten sker via personligt möte med barnet.